

MARTIN RAJNIŠ

BÁSNÍK ARCHITEKTURY

Oceňovaný architekt, oblíbený profesor a zkušený cestovatel celý život hledá a naplňuje svobodu způsobem, který je leckdy vnímán jako okázalá vzdorovitost. Už při prvním osobním setkání s ním je však jasné, že Martin Rajniš je především mimořádný člověk pronikající se zvědavostí a pokorou do hlubin světa i bytí samotného, které formuluje svérázným, ale citlivým způsobem. O architektuře mluví jako o magii a jeho stavby vycházející ze zákonitostí přírody odrážejí hluboké zenové principy. Krása, kterou nám svou tvorbou zprostředkovává, je ve skutečnosti stejně křehká jako on sám.

PŘIPRAVILA: JANA POLOMOVÁ, FOTO: LUKÁŠ HAUSENBLAS

„Zen potřebuju víc pro domy, který děláme, než pro sebe. Ale to nelze oddělit.“

Svoboda je pro vás naprosto zásadní hodnota. Souvisí to s tím, že pocházíte z kultivované a dobře situované rodiny, která byla poznamenána totalitním režimem?

Nejen to. Rodiče měli řadu zaběhnutých předstáv, který nepřekračovaly některé hranice solidní, intelektuální, měšťanský rodiny, a já jsem šel daleko za tyhle meze. Ale mám zase své meze a není jich málo. V posledních letech mi vadí ta zvolna odcházející svoboda, degradovaná a ničená režimem, kterej se hodně podobá fašistický Itálii před 2. světovou válkou. Korporátní myšlení, zdánlivě pořádek, síla, organizovanost, ale žádný starání se o chudý například. Pan ministerskej předseda se v některých ohledech tomu Mussolinimu podobá a mám ho asi tak málo rád jako bolševiky.

Není to tak, že každý systém má svá úskalí?

Ne. Jsou i svobodnější systémy a funguje to. Třeba Skandinávie, Island, Nověj Zéland. A pak jsou systémy někde hluboko z dávnověku a pořád existují. Vyhybají se přitom řadě nepřijemností, který nás zbavují svobody, zvláště pak nás architektky. Mám hrozně rád malijský Dogony. Nemají žádněj katastr, žádněj stavební úřad. Nemusej se nikoho ptát, když si chtěj postavit barák, jen svezich sousedů a náčelníka.

Takže také u nich funguje nějaká hierarchie.

Ale v Čechách to není hierarchie. Já se cejtim bejt vysoce nadřazeněj úředníkům, v mých očích žádnou autoritu nemají. Ne že bych byl tak hrdo-pyšnej, ale víc toho udělám a víc toho znám. Takže je mi skoro jedno, jaká partaj vládne, protože českėj lid si s neomylnou přesností vybere pěkně blbou partu a to tu bude ještě dalších dvě stě, tři sta let. Už jsem si vyřizoval papíry do Kanady, ale mám tu kořeny, takže nezbejvá nic jinýho, než aby oni byli odejiti. Náma, svobodnejma.

Proto tady ti svobodní musej zůstat.

Taky už jich hodně odešlo a to je velká chyba. Česko se jako civilizace zhroutilo v okamžiku, kdy za velmi neblahejch podmínek vyhostilo Němce, s tichým uspokojením sledovalo vyvražďení Židů i odchod elity. A co tu zbylo? Lidi z paneláku. Pro mě jedno z největších překvapení a zároveň katastrof je, že když lidi dostali byty v panelácích za desetinu ceny, tak je vlastně začali akceptovat. Je to dost podobný, jako když se někdo zabydlí v gulagu nebo ve vězení. Já vězení, paneláky a některý urbanistický svinstva prostě nedělám. Taky jsem nikdy nic nepostavil pro bolševiky. Měl jsem velkej problém, když mě jeden dobrej doktor požádal, jestli bych nemohl s Alešem Lamrem udělat ordinaci pro děti s poruchama sluchu. Ale tehdy to byl SANOPZ a já jsem řešil, jestli mám kádrovat ty děti, což mi přišlo hloupý. Řekl jsem fajm, my vám navrhnem opravu celýho domečku tak, aby se tam děti nebály, ale vy ze svezich mocnejch pozic zafinancujete, abysme to samý mohli udělat na Lužních pro děti z normálních rodin. Splnili to.

Svobodu vyznáváte také v souvislosti se smrtí...

Je úplně absurdní, že společnost začala nathovat lidskej život za přirozený meze. Potom je na lidech, aby v okamžiku, kdy těch mezí dosáhnu, to dobrovolně ukončili. V Indii jsem viděl, jak spalují mrtvé, ale nepláčou. Skutečně věřej, že duše se převtěluje, takže není nad čím plakat. Napopak by se tý duši mělo popřát všechno nejlepší v novým těle. Střet s tou kulturou mě významně ovlivnil. Začal jsem o tom víc přemýšlet a to, že člověk chce žít dlouho, je vlastně nedorozumění. Všichni jsme totiž nesmrtelní z jednoduchýho důvodu – zbejvají po nás stopy. Naše DNA, naše stavby, práce, zasazený stromy i vzkvétající rody. Je evidentní, že lidskej rod je vlastně homogen-

ní, přímo božská entita. Nemusíme mít strach, že smrtí vymizíme. Takže jak říká Wolker: „Smrt není zlá, smrt je jen kus života těžkého, co strašně je, co zlé je, to umírání je“. Můj otec uměl spousty básní a mně ve vyjadřování hodně pomohlo, že umím z paměti větší kus mnohastránkovýho Edisona od Nezvala. Jsem ukázkový příklad toho, co se stane, když dva velmi vzdělaný, nadaný a superinteligentní lidi udělaj jedináčka. Mámě bylo 42, když jsem se narodil, pak už děti mít nemohla. Vyrůstal jsem jen s dospělejma lidma, nikdy jsem nechodil do jeslí nebo školky. Když jsem šel do školy, vůbec jsem nebyl připravenej, co mě tam s téma dětma čeká. Myslel jsem, že budeme věst vlídný racionální rozpravy o zajímavějch věcech, třeba o transformátorech nebo parní lokomotivě, a místo toho tam byli takový úplně debilní řvouni. Pochopil jsem, že to bude těžkej čas, a byl. Nejtěžší, kterej jsem v životě poznal.

Ani časem jste ve škole nenašel kamarády?

Kamarády jo, ale ne že bych mñ nenáviděl ty učitele. Já jsem byl dysgrafik, dyslektik a pře-učenej levák. A proč mi tady visí různý ocenění po zdech? Protože jsem se naučil i v naprosto zoufalejch podmínkách najít metodu, jak to ná-kým způsobem oblafnout. Říkám tomu slušně sidestepping... Otec trval na tom, že musím číst, psát, počítat a mít dobrý známky, což bylo skoro nemožný, tak jsem si našel nějaký triky. Ono to nebylo zase tak těžký, odhadem jsem měl IQ o 20 až 40 bodů vyšší než učitelé.

Cestou sidesteppingu jdete neustále?

V mnoha ohledech jo. Třeba nemám komp, vůbec na něm nedělám a naprosto ignoruju internet. Přitom jsme naprosto soudobá kancelář s vysokou produktivitou. Návrh nakreslím rukou a pak z toho vznikne vizualizace, ale mezitím to projde metamorfózou. Takže i mimo hlavní proudy existují velmi účinný cesty, který nejsou ani podvodem, ani trikem, jsou alternativou. Začalo mě zajímat, co je přirozená architektura a kde ji člověk najde. Je to jednoduché: v přírodě, která se vyvíjí několik miliard let a každěj den provádí kvintilióny a sextilióny pokusů. Ty vznikají naprosto přirozeně, protože genetická informace je ve velmi křehký podobě DNA a stačí trochu agresivnější částice z vesmíru, bouchne do toho a ono se to trochu přehodí, nepatrně. A tím vznikne určitá modifikace, která se přirozeným vývojem snaží uplatnit. Většinou to vede k poruše, ale občas vznikají věci, který jsou na rozhraní možnýho a nemožnýho, a ty se ujmou. Jsou jiný, ale zase ne tolik, aby musely z kola ven.

Jak vzniká vaše architektura?

Jdete delší dobu v džungli a pozorujete domorodce, jak to dělají bez plánů a všech možnejch předpisů. Vlastně si berou hotový prefabrikáty – kusy bambusu, různý klacky, ale i kameny, bahno

a takový věci. Tak jsem si řekl, že to samý zkusím v českějch poměrech. A co je naše džungle? Skládka řeziva někde za pilou. Tak jsem vzal dost velkou hromadu tohohle řeziva a přemejšlel, jak by se to s ním dalo dělat jinak. Začal jsem ho rovnat do hrání a zjistil ejhle, ono to jde! Dokonce jsme za to dostali Pritzkerovu cenu. A to je jen jeden malinkej příklad. Začnete jinou filozofií konstrukce a věci se hned mění. Neofunkcionalismus, kterej jsme dělali řekněme před 40 rokama, je důsledkem zhroutení civilizace po rychle následujících dvou světových válkách. Tehdy lidstvo opustilo svý nádherný představy a vše se začalo posuzovat racionálně. Funkcionalismus s člověkem zachází jako s neroztríděnou jednotkou, která nemá svou entitu, svou duši, nechce žít svobodně a divoce. Není náhoda, že některé návrhy Le Corbusiera a základní plány koncentračních táborů jsou si neuvěřitelně podobný. V Corbusierově hlavě, stejně jako v té Stalinově nebo Hitlerově, se s lidma zachází jako s jednotkama, ne s individuálníma bytostma. Funkcionalismus je vlastně ubožáckej paskvil architektury. Neupírám Miesovi, že udělal nádhernou vilu, ale funkcionalismus jako takovej je plnej levičáckých doktrín. Vila Savoy je pěkněj barák, mám ji rád, ale paneláky jsou mi z duše protivný, asi tak jako šibenicice – tam taky forma sleduje funkci. A co vzešlo z toho pěstování lidí v panelácích? Voliči Zemana. Architektura není založená na funkci, ale na magii, na síle prožitku, kterej v ní zažíváme. Podstatný je, že hledáte způsob, jak udělat svět nádherněj. U žárovky je funkce jednoznačná a vy pak můžete říct svítí – nesvítí. Ale architektura je o něčem úplně jiným. Pořád jsme pod vlivem některějch doktrín teď už sto let starejch. Já je od sebe házím obloukem pryč, dělám si, co chci a co mě baví.

Takže poslední styl, který vás v novodobé historii architektury oslovil, byla secese?

Ano. Secese oslovovala všechny od továrníka až po dělníka. Čerpala totiž z úžasnýho tvarosloví přírody. Ale nebyla dostatečně hluboká, vzala ty formy jen jako estetickéj kánon. My se k přírodě obracíme v daleko hlubší rovině. Hledáme formy, který příroda používá a který jsou prakticky nenapodobitelný na kompu, ale lehce nakreslitelný. To znamená, že do těch úžasnejch blahodárnejch sil přírody začleňujeme třeba chaos. Chaos není zmatek, ale imanentní vlastnost přírodních systémů. Metařád, ze kterýho vyvstává organizace. Funkcionalismus jako doktrína má podobně primitivní základy jako plán, podle kterýho se dělalo ruský nebo československý hospodářství. To taky vůbec nebralo v úvahu, že ho lidi můžou zevnitř ovlivňovat a měnit.

Nacházíte v přírodě i něco stálého?

To, že všechno je proměnný. Neměnej princip, že v procesu se udrží jen to, co ty jednotlivý impulsy, který jsou vlastně neviditelný, neřiditelný a zcela chaotický, z toho vytěžej. Protože v nich můžou

**Prof. Ing. arch.
MARTIN RAJNIŠ**

(narozen 16. 5. 1944)
Po ukončení gymnázia vystudoval Fakultu architektury ČVUT v Praze, pokračoval postgraduálním studiem na AVU a po škole nastoupil do libereckého ateliéru SIAL, kde setrval do roku 1979. Později spolupracoval jako samostatný architekt se studiem Shape; jejich nejznámější prací byl Pavilon dopravy na Světové výstavě 1986 ve Vancouveru. V roce 1986 založil D. A. Studio, které o deset let později přenechal svým společníkům, a začal cestovat. Je spoluzakladatelem České komory architektů a v letech 1990 a 1997 působil jako profesor architektury na VŠUP v Praze. Později vedl také ateliér architektury na Technické univerzitě v Liberci. Po pěti letech cestování se v roce 2001 vrátil k architektuře a od roku 2012 vede ateliér Huť architektury, kterou založil společně s Davidem Kubíkem. V roce 2014 byl zvolen předsedou Gremiální rady Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy. Mezi jeho nejznámější velké stavby patří obchodní dům Máj (společně s Johnem Eislerem a Miroslavem Masákem) nebo nákupní centrum Nový Smíchov. Později se začal věnovat navrhování menších objektů převážně ze dřeva (obytné stodoly, věže, rozhledny, pyramidy), z nichž dosud proslula např. rozhledna Bára, Dům v oboře, maják a muzeum Jára Cimrmana, vzducholod Gulliver na střeše Centra současného umění DOX atd. Za svou tvorbu získal mnoho ocenění vč. nominací na cenu Mies van der Rohe nebo Architekt roku 2014. V roce 2014 získal cenu Global Award for Sustainable Architecture za výjimečný přínos světové architektuře v oblasti udržitelného rozvoje.

WWW.HUTARCHITEKTURY.CZ

„Ten všeobjímající princip je v základu architektury, a kdo ho nezachytí nebo ho ignoruje, koho nezajímá takováhle věc, tak bloudí.“

bejt na milimetr přesně vyjádřený určitý vlastnosti, který to má mít. A ty vlastnosti jsou často tak jemný a nezachytitelný, že plán je nemůže vzít v úvahu. Tyhle věci zniklý přírodním vývojem a výběrem musíte umět uchopit, abyste se opřela třeba o takovou věc, že systém zlatého řezu je vlastně v přírodě jeden z nejpoužívanějších. A já jsem si na přelomu století řekl, že se budu co nejdříve věnovat tomu, co nám přináší příroda. Ne ve své kráse, ale v tom, jak formuje věci. Teprve prolínání těchto výsledků za jistou dobu přináší něco, nad čím pak žaseme, jak je to krásný.

Může člověk dosáhnout přirozenosti skrze vnější svět?

Máme obrovskou schopnost svět chápat, bejt jím zdrcený i nadšený, sražený na kolena i povznesený až do vesmírných míst. Myslím, že architektura je jakýsi pomocník v chápání světa. Magická síla, která nás dokáže uklidňovat, dovést k nadšení. Je nenápadná, ale nejsilnější a neodvratná. Dokážu si představit svět bez obrazů, soch

a takovejch věcí, ale bez architektury to nejde. Takže jsem vlastně přesně v tom místě, ze kterého se vytváří dokonalost světa.

Čím vším musí architekt být, aby to zvládl?

Vším. Řekněte mi jedinej obor, kterej by ji nepotřeboval. Ve chvíli, kdy dělám stavbu, jsem v pozici všemocnýho Hospodina, kterej znova a znova dává dohromady svět a musí najít v daným okamžiku ten nádhernej kompromis, kterej je mezi všema jednoznačnejma názorama. Musí se rozplynout v chaosu a nahodilostech, když příliš podléhá plánu a racionalitě. Takhle si představuju architekturu, je to nejlepší řemeslo na světě. Naprosto úžasný a totálně vyčerpávající.

Vedete poměrně malý ateliér na to, kolik máte projektů...

Z velkého ateliéru bych se zbláznil. Jedeme renesančním způsobem a jedna z podstat úspěchu nejen italské renesance byl systém hutí. Huť musíte udělat dostatečně malou, aby se dala uspořádat do jehlanu. Špička jsem já a pak jsou jednotliví etáže. Nejzajímavější schopností tohoto jehlanu je schopnost učit se sám, respektive lidí se učí mezi sebou. Druhá věc je, že zhruba někde kolem sedmi lidí už nastávají komplikovanější vazby, který způsobují méně vřelý a osobní styky. Ateliér jsem dával dohromady několikrát a teď jsem už potřetí posbíral úžasný tým – David Kubík, Tom Kosnar, Jáchym Daniel, Mariana Hanková a Pavla Pokorná, to je výkonné komando.

Celý život hodně cestujete, dohromady jste strávil na cestách 14 let. Jak to ovlivňuje vaši tvorbu?

Teď jedu na 196. větší cestu. Chystám se do centra Sahary na místo, kde není oáza blíž než 700 km. Divoký beduíni tam střílejí a podřezávají turisty, což je správně, protože turismus je nejhorší metla... Cestování mi dalo všechno možný, je to základ krásného života. Architektura je pro mě dost podobný dobrodružství jako cesta. Vývoj nápadu a různý překvapení, na který člověk postupně naráží, věci, které se proměňují. Cestuju v architektuře, ve svém vlastním světě. Samozřejmě je to svět sdílený s kamarádama. Ani architekturu, ani cestu nemůžete dělat jinak než s dobrými přáteli, protože s nima vedete někdy útržkovitěj, ale neustálý dialog o tom, co vidíte, co bude dál, jaká jsou rizika...

Je architektura spíš intuitivní umělecká disciplína, nebo sofistikovaná věda?

Ten, kdo nedělá architekturu intuitivně, tak není architekt. A jsem si jistej, že většina praktikujících architektů, pokud nejsou úplně pitomí, nemůže říct, co to ta architektura vlastně je. Zahrnuje věci, který v životě nemají přírovnání, a rozdělit architekturu na kusy nelze, její podstata je ve spojení. Ať si všichni trhnou nohou, já na to definy nepotřebuju. Ale myslím, že s architekturou

je to stejně jako s tím velkým duchem všehomíra, který prostupuje všema věcmi, každou rostlinou, každým kamenem i mrakem. Je prostoupená základníma božskejma principama a ten, kdo ji dělá, může s klidem přestat platit desátky církvi, protože je veleknězem skutečnosti. Po pár desítkách let zabývání se architekturou najednou máte to, co káže zen. Dokážete pečlivým opakováním některých věcí prohlubovat své vnímání světa. Tak jako to učili zenoví mistři.

Kteří to poznávali skrze meditaci...

Cesty poznání jsou individuální a já místo, abych se něco učil nebo se něčemu přizpůsoboval, dělám si z útržků znalostí svou vlastní představu. Ale poslechněte si, to určitě oceníte: „Bez konců širé moře je, jde vlna za vlnou, hrob jedné vlny druhé je zelenou kolébkou. Kdo první vlnu vytvořil, ten stvořil také poslední. Hlubinou srdce, vichře, zni! Bůh zůstaň nade mnou.“ Balada o námořníkovi od Jiřího Wolker. Ten všeobjímající princip je v základu architektury, a kdo ho nezachytí nebo ho ignoruje, koho nezajímá takováhle věc, tak bloudí.

Když cestujete po moři, prostor kolem vás je svým způsobem jednotvárný, zbavený přebytečných vizuálních podnětů.

Když plujete přes Atlantik, což je víc než 4 000 km, tak se musíte neustále střídát u kormidla. Máte šichtu čtyři hodiny, pak osm hodin děláte jiný věci nebo spíte a pak zase ke kormidlu. Udělaj se vám mozoly na ruku, na nohu podlitiny jak se musíte vzpírat mezi lavičkama a celý to má rytmus a strategii zenového obřadu, kterej je pořád stejnej. Je podřízenej přírodě, a přitom vás nese do hlubin pochopení, který je o to větší, že když jste u toho kormidla sama, tak stačí jediná chyba a je po vás.

Takže jste nucený udržet plnou pozornost. To už jsme u té meditace...

Je zajímavý, že téměř lehkejma útrapama, ale přijatejma ve vší svobodě a pokoře, se cosi mění a člověk je po přejetí oceánu hodně jinej. S tím mořem se srovná do té míry, že by takhle kormidloval i několik let. A tohle je aspoň jedna z nekonečného proudu cest pro zen. Já ten zen potřebuju víc pro domy, který děláme, než pro sebe. Ale to nelze oddělit.

Jak zmíněné zenové principy prakticky vnášíte do své architektury?

Třeba v případě realizace Dům v oboře jsem použil princip velkého a malého světa. Z interiéru je vidět na jedné straně několik malých zahrádek, celků tvořených kamennou zídkou, květinami a jedním stromem. Na druhé straně vidíte tisíce stromů do dálky cca 40 km. Jste uprostřed a v klidu vnímáte obě roviny, symbolickou dvojíakost světa, kde ten malej nezastiňuje ten vel-

kej a velkej nepřekřikuje malej. U tohoto domu je taky výrazný kontrast tíhy a lehkosti. Zatímco těžký kamenný zdi zatínají drápy do povrchu země a zakotvujou celou věc, dřevěná konstrukce působí velmi lehce. Jde o sloučení protichůdných principů do jediného celku.

Začali jsme svobodou, tak u ní pojďme i skončit. Našel jste ji?

Svobodu mi pomohlo najít hodně událostí i lidí. Moje druhá žena, Slovenka, mě cvičila v odvaze. Jedináček z hlavního města ze slušný středostavovský rodiny moc odvahy do života nepochytil, zatímco Slováci, obzvláště slovenské ženy, jsou daleko odvážnější, skutečně skvělý bytosti. Jednou, když jsem měl nějaký zahraniční jednání, vůbec jsem si nebyl jistej, jestli návrh, co vezu, je akceptovatelný a jestli s novějma předpisama vůbec přejdu hranice. Navíc jsme závdavek na výhru v soutěži už utratili. Měl jsem hrozný starosti a u snídani mi začaly drkotat zuby. Ona na mě tak překvapeně zírá a říká „Čo robíš, Martinko?“ a já na to „No, Lubka, drkotaj mi zuby“ a vysvětlil jí, proč mám strach. A ona řekla „Vieš čo, mať strach, to nieje program. Dodrktaj!“ Tak jsem dodrktal. A strach mám pořád, každej máme, ale v některých věcech se to zlepšilo. Například se nebojím kriminálu. V tomhle je pro mě velkej vzor Timothy Leary, utekl z vězení a pak se sám přihlásil. Já jsem neváhal a šel jsem přes železnou oponu, přes tu snazší část, žádný dráty, ale stříleli. Jednou jsem přešel, dvakrát mě chytli, ale když jsem tam krácel, tak jsem neměl strach.

Svobodu jste tedy získal tím, že jste se zbavil strachu?

Strach má člověk pořád, ale odvaha je, že ho dokáže zvládnout. Považuju se za svobodného člověka a můžu kdykoliv zvolit svobodnou smrt. A není to o tom, že bych se dostal do nějakých trablů, a proto musel spáchat sebevraždu. Ať černokabátníci církevní jdou pryč, to není můj pohled na svět. Jakápak vražda? To je svobodná smrt. Myslím si, že tohle potřebujeme pořád. Režim se v některých aspektech změnil, v jiných jakoby přitvrdil, utáhl šrouby. Samozřejmě si užívám všechny hmatatelný kusy svobody, třeba když jedu přes hranice a vidím opuštěný ty boudy, ve kterých seděla ta svoloň péesácká. Taky si užívám, že můžu v práci používat prakticky jakoukoliv technologii, která je na světě k dispozici, a že si ji můžu dovézt na stavbu až před práh. Je svoboda, že můžu dělat s různějma lidma a že mě za to nikdo nepronásleduje, jak to bylo běžný. Ale to jsou takový pragmatický kusy svobody, což je jen jedna rovina. Jsou věci, který jsou nerozpoznatelný a nezachytitelný, jsou daný některějma pocítama, kdy vnímáte, že něco není v pořádku. I když přesně nevíte co, cítíte, jak ta mrazivá arogance moci visí nad váma. Svobodu je potřeba chránit odvahou. ■

„Architektura je prostoupená základníma božskejma principama a ten, kdo ji dělá, může s klidem přestat platit desátky církvi, protože je veleknězem skutečnosti.“